

ശ്രീഃ
ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ
ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ
ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോധ്യാകാണ്ഡേ

॥ വിംശഃ സർഗഃ ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

ശ്രീ രംഗരാമാനുജ മഹാദേശികൻ

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

ശ്രീഃ
ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ
ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ
ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

॥ വിംശഃ സർഗഃ ॥

രാജേന്താ ദശരഥസ്യേതരാസാം രാജ്ഞീനാം വിലാപഃ, ശ്രീരാമസ്യ
കൗസൽയായാ ഭവനേ ഗമനം താം പ്രതി
സ്വവനവാസവൃത്താന്തനിവേദനം കൗസൽയായാ മുർച്ഛാ ഭൂവി
പതനം ച ശ്രീരാമേണോത്ഥാപിതായാസ്സുസ്യാസ്സമവലോകയന്ത്യാ
വിലാപഃ

തസ്മിൻസ്തു പുരുഷവ്യാഘ്രേ
നിഷ്ഠാമതി കൃതാഞ്ജലൗ |
ആർതശബ്ദോ മഹാൻ ജ്ജേന്ത
സ്ത്രീണാമന്തഃപുരേ തദാ || 2.20.1 ||

കൃത്യേഷ്ചചോദിതഃ പിത്രോ
സർവസ്യാന്തഃപുരസ്യ ച |
ഗതിശ്ച ശരണം ചാസീത്
സ രാമോദ്യ പ്രവത്സ്യതി || 2.20.2 ||

കൗസൽയായാം യഥാ യുക്തോ
ജനൻയാം വർതതേ സദാ |
തഥൈവ വർതത്യേന്യാസു
ജൻമപ്രഭൃതി രഘവഃ || 2.20.3 ||

ന ക്രുധ്യത്യഭിശപ്ലോപി
 ക്രോധനീയാനി വർജയൻ |
 ക്രുദ്ധാൻ പ്രസാദയൻ സർവാൻ
 സ ഇതോദ്യ പ്രവത്സ്യതി || 2.20.4 ||

അബുദ്ധിർബത നോ രാജാ
 ജീവലോകം ചരത്യയം |
 യോ ഗതിം സർവഭൂതാനാം
 പരിത്യജതി രാഘവം || 2.20.5 ||

ഇതി സർവാ മഹിഷ്യന്താ
 വിവത്സാ ഇവ ധേനവഃ |
 പതിമാചുക്രൂശുശ്ചാപി
 സന്ധനം ചാപി ചുക്രൂശുഃ || 2.20.6 ||

സ ഹി ചാന്തഃപുരേ ഘോര -
 മാർതശബ്ദം മഹീപതിഃ |
 പുത്രശോകാഭിസന്തപ്തഃ
 ശ്രുത്വാ വ്യാലീയതാസനേ || 2.20.7 ||

രാമന്തൂ ഭൃശമായന്തോ
 നിഃശ്വസന്നിവ കുഞ്ജരഃ |
 ജഗാമ സഹിതോ ഭ്രാത്രോ
 മാതുരന്തഃപുരം വശീ || 2.20.8 ||

സോപശ്യത് പുരുഷം തത്ര
 വൃദ്ധം പരമപൂജിതം |
 ഉപവിഷ്വം ഗൃഹദ്വാരി
 തിഷ്ഠതശ്ചാപരാൻ ബഹുൻ || 2.20.9 ||

ദൃഷ്ട്വൈവ തു തദാ രാമം
 തേ സർവേ സമുപസ്ഥിതാഃ |
 ജയേന ജയതാം ശ്രേഷ്ഠം
 വർധയന്തി സു രാഘവം || 2.20.10 ||

പ്രവിശ്യ പ്രഥമാം കക്ഷ്യാം
 ദ്വിതീയായാം ദദർശ സഃ |
 ബ്രാഹ്മണാൻ വേദസമ്പന്നാൻ
 വൃദ്ധാൻ രാജ്ഞാഭിസത്കൃതാൻ || 2.20.11 ||

പ്രണമ്യ രാമസ്താൻ വൃദ്ധാം -
 സ്തുതീയായാം ദദർശ സഃ |
 സ്ത്രീയോ ബാലാശ്ച വൃദ്ധാശ്ച
 ദ്വാരരക്ഷണതത്പരാഃ || 2.20.12 ||

വർധയിത്യാ പ്രഹൃഷ്ടാസ്താഃ
 പ്രവിശ്യ ച ഗൃഹം സ്ത്രീയഃ |
 ന്യവേദയന്ത ത്വരിതം
 രാമമാതുഃ പ്രിയം തദാ || 2.20.13 ||

കൗസൽയാപി തദാ ദേവീ
 രാത്രിം സ്ഥിത്യാ സമാഹിതാ |
 പ്രഭാതേ ചാകരോത് പുജാം
 വിഷ്ണോഃ പുത്രഹിതൈഷിണീ || 2.20.14 ||

സാ ക്ഷൗമവസനാ ഹൃഷ്ടാ
 നിത്യം വ്രതപരായണാ |
 അഗ്നിം ജുഹോതി സു തദാ
 മന്ത്രവത് കൃതമംഗലാ || 2.20.15 ||

പ്രവിശ്യ തു തദാ രാമോ
 മാതുരന്തഃപുരം ശുഭം |
 ദദർശ മാതരം തത്ര
 ഹാവയന്തിം ഹുതാശനം || 2.20.16 ||

ദേവകാർയനിമിത്തം ച
 തത്രാപശ്യത് സമുദ്യതം |
 ദധ്യക്ഷതഘൃതം ചൈവ
 മോദകാൻ ഹവിഷസ്തഥാ || 2.20.17 ||

ലാജാൻ മാൽയാനി ശുക്ലാനി
 പായസം കൃസരം തഥാ |
 സമീധഃ പൂർണകുംഭാംശ്ച
 ദദർശ രഘുനന്ദനഃ || 2.20.18 ||

താം ശുക്ലക്ഷൗമസംവീതാം
 വ്രതയോഗേന കർശിതാം |
 തർപയന്തിം ദദർശാദ്ഭി -
 ര്ദേവതാം വരവർണിനീം || 2.20.19 ||

സാ ചിരസ്യാത്മജം ദൃഷ്ട്വാ
 മാത്യനന്ദനമാഗതം |
 അഭിചക്രാമ സംഹൃഷ്ടാ
 കിശോരം വധവാ യഥാ || 2.20.20 ||

സ മാതരമുപക്രാന്താ -
 മുപസംഗൃഹ്യ രഘവഃ |
 പരിഷ്വക്തശ്ച ബാഹുദ്യാ -
 മവഘ്രാതശ്ച മുർധനി || 2.20.21 ||

തമുവാച ദുരാധർഷം
 രാഘവം സുതമാത്മനഃ |
 കൗസൽയാ പുത്രവാത്സൽയാ -
 ദിദം പ്രിയഹിതം വചഃ || 2.20.22 ||

വൃദ്ധാനാം ധർമശീലാനാം
 രാജർഷീണാം മഹാത്മനാം |
 പ്രാപ്തഹ്യായുശ്ച കീർത്തിം ച
 ധർമം ചാപ്യുചിതം കൂലേ || 2.20.23 ||

സത്യപ്രതിജ്ഞം പിതരം
 രാജാനം പശ്യ രാഘവ |
 അദ്വൈതത്യാം സ ധർമാത്മാ
 യൗവരാജ്യേഭിഷേക്ഷ്യതി || 2.20.24 ||

ദത്തമാസനമാലഭ്യ
 ഭോജനേന നിമന്ത്രിതഃ |
 മാതരം രാഘവഃ കിഞ്ചിത്
 പ്രസാർയാഞ്ജലിമബ്രവീത് || 2.20.25 ||

സ സ്വഭാവവിനീതശ്ച
 ഗൗരവാച്ച തഥാനതഃ |
 പ്രസ്ഥിതോ ദണ്ഡകാരൺയ -
 മാപ്രപ്തുമുപചക്രമേ || 2.20.26 ||

ദേവി നൂനം ന ജാനീഷേ
 മഹദ് ദയമുപസ്ഥിതം |
 ഇദം തവ ച ദുഃഖായ
 വൈദേഹ്യാ ലക്ഷ്മണസ്യ ച || 2.20.27 ||

ഗമിഷ്യേ ദണ്ഡകാരൺയം
 കിമനേനാസനേന മേ |
 വിഷ്ണുരാസനയോഗ്യോ ഹി
 കാലോഽയം മാമുപസ്ഥിതഃ || 2.20.28 ||

ചതുർദശ ഹി വർഷാണി
 വത്സ്യാമി വിജനേ വനേ |
 കന്ദമൂലഫലൈർജീവൻ
 ഹിത്യാ മുനിവദാമിഷം || 2.20.29 ||

ഭരതായ മഹാരാജോ
 യൗവരാജ്യം പ്രയച്ഛതി |
 മാം പുനർദണ്ഡകാരൺയം
 വിവാസയതി താപസം || 2.20.30 ||

സ ഷട് ചാഷ്ടൗ ച വർഷാണി
 വത്സ്യാമി വിജനേ വനേ |
 ആസേവമാനോ വൻയാനി
 ഫലമൂലൈശ്ച വർതയൻ || 2.20.31 ||

സാ നികൃത്തേവ സാലസ്യ
 യഷ്ടിഃ പരശൂനാ വനേ |
 പപാത സഹസാ ദേവീ
 ദേവതേവ ദിവശ്ചൃതാ || 2.20.32 ||

താമദുഃഖോചിതാം ദൃഷ്ട്വാ
 പതിതാം കദലീമിവ |
 രാമസ്തുത്ഥാപയാമാസ
 മാതരം ഗതചേതസം || 2.20.33 ||

ഉപാവൃത്യോത്ഥിതാം ദീനാം
 വഡവാമിവ വാഹിതാം |
 പാംസുഗുംഠിതസർവാംഗീം
 വിമമർശ ച പാണിനാ || 2.20.34 ||

സാ രഘവമുപാസീന -
 മസുഖാർതാ സുഖോചിതാ |
 ഉവാച പുരുഷവ്യാഘ്ര -
 മുപശ്യൺവതി ലക്ഷ്മണേ || 2.20.35 ||

യദി പുത്ര ന ജായേമാ
 മമ ശോകായ രഘവ |
 ന സു ദുഃഖമതോ ഭൂയഃ
 പശ്യേയമഹമപ്രജാഃ || 2.20.36 ||

ഏക ഏവ ഹി വന്ധ്യായാഃ
 ശോകോ ഭവതി മാനസഃ |
 അപ്രജാസ്മീതി സന്താപോ
 ന ഹ്യന്യഃ പുത്ര വിദ്യതേ || 2.20.37 ||

ന ദൃഷ്ടപൂർവം കൽയാണം
 സുഖം വാ പതിപൗരുഷേ |
 അപി പുത്രേ വിപശ്യേയ -
 മിതി രാമാസ്ഥിതം മയാ || 2.20.38 ||

സാ ബഹുന്യമനോജ്ഞാനി
 വാക്യാനി ഹൃദയച്ഛിദാം |
 അഹം ശ്രോഷ്യേ സപത്നീനാ -
 മവരാണാം പരാ സതീ || 2.20.39 ||

അതോ ദുഃഖതരം കിം നു
 പ്രമദാനാം ഭവിഷ്യതി |
 മമ ശോകോ വിലാപശ്ച
 യാദ്യശോഭ്യമനന്തകഃ || 2.20.40 ||

ത്യയി സന്നിഹിത്യേപ്യേവ -
 മഹമാസം നിരാകൃതാ |
 കിം പുനഃ പ്രോഷിതേ താത
 ധ്രുവം മരണമേവ ഹി || 2.20.41 ||

അത്യന്തം നിഗൃഹീതാസ്മി
 ഭർതൂർനിത്യമസമ്മതാ |
 പരിവാരേണ കൈകേയോഃ
 സമാ വാപ്യഥവാവരാ || 2.20.42 ||

യോ ഹി മാം സേവതേ കശ്ചി -
 ദപി വാപ്യനുവർത്തതേ |
 കൈകേയോഃ പുത്രമൻവീക്ഷ്യ
 സ ജനോ നാഭിഭാഷതേ || 2.20.43 ||

നിത്യക്രാധതയാ തസ്യോഃ
 കഥം നു ഖരവാദി തത് |
 കൈകേയോ വദനം ഭ്രഷ്ടും
 പുത്ര ശക്ഷ്യാമി ദുർഗതാ || 2.20.44 ||

ദശ സപ്ത ച വർഷാണി
 ജാതസ്യ തവ രാഘവ |
 അതീതാനി പ്രകാക്ഷ്ണന്ത്യാ
 മയാ ദുഃഖപരിക്ഷയം || 2.20.45 ||

തദക്ഷയം മഹദ്ദുഃഖം
 നോത്സഹേ സഹിതും ചിരാത് |
 വിപ്രകാരം സപത്നീനാ -
 മേവം ജീർണാപി രാഘവ || 2.20.46 ||

അപശ്യന്തീ തവ മുഖം
 പരിപൂർണ്ണശശിപ്രഭം |
 കൃപണാ വർതയിഷ്യാമി
 കഥം കൃപണജീവികാ || 2.20.47 ||

ഉപവാസൈശ്ച യോഗൈശ്ച
 ബഹുഭിശ്ച പരിശ്രമൈഃ |
 ദുഃഖസംവർധിതോ മോഘം
 ത്വം ഹി ദുർഗതയാ മയാ || 2.20.48 ||

സ്ഥിരം നു ഹൃദയം മന്യേ
 മമേദം യന്ന ദീർയതേ |
 പ്രാവൃഷീവ മഹാനദാഃ
 സ്തൃഷ്ടം കുലം നവാന്ദസാ || 2.20.49 ||

മമൈവ നൂനം മരണം ന വിദ്യതേ
 ന ചാവകാശോസ്തി യമക്ഷയേ മമ |
 യദന്തകോദ്ഭവ്യേവ ന മാം ജിഹീർഷതി
 പ്രസഹ്യ സിംഹോ രുദതീം മൃഗീമിവ || 2.20.50 ||

സ്ഥിരം ഹി നൂനം ഹൃദയം മമായസം
 ന ഭിദ്യതേ യദ് ഭൂവി നോ വിദീർയതേ |
 അനേന ദുഃഖേന ച ദേഹമർപിതം
 ധ്രുവം ഹ്യകാലേ മരണം ന വിദ്യതേ || 2.20.51 ||

ഇദം തു ദുഃഖം യദനർഥകാനി മേ
 വ്രതാനി ദാനാനി ച സംയമാശ്ച ഹി |
 തപശ്ച തപ്തം യദപത്യകാമ്യയാ
 സുനിഷ്ഠലം ബീജമിവോപ്തമുഷരേ || 2.20.52 ||

യദി ഹ്യകാലേ മരണം യദൃച്ഛയാ
 ലഭേത കശ്ചിദ് ഗുരുദുഃഖകർശിതഃ |
 ഗതാഹമദ്വൈവ പരേതസംസദം
 വിനാ ത്വയാ ധേനുരിവാത്മജേന വൈ || 2.20.53 ||

അഥാപി കിം ജീവിതമദ്യ മേ വൃഥാ
 ത്വയാ വിനാ ചന്ദ്രനിദാനനപ്രഭ |
 അനുവ്രജിഷ്യാമി വനം ത്വയൈവ ഗൗഃ
 സുദുർബലാ വത്സമിവാദികാക്ഷയാ || 2.20.54 ||

ഭൃശമസുഖമമർഷിതാ തദാ ബഹു
 വിലലാപ സമീക്ഷ്യ രാഘവം |
 വ്യസനമുപനിശാമ്യ സാ മഹത്
 സുതമിവ ബദ്ധമവേക്ഷ്യ കിന്നരീ || 2.20.55 ||

|| ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
 അയോധ്യാകാണ്ഡേ വിംശഃ സർഗഃ ||